

A VÁLASZTÓJOG KORLÁTOZÁSA JUGOSZLÁVIÁBAN AZ 1945-ÖS ALKOTMÁNYOZÓ NEMZETGYŰLÉS KAPCSÁN

MOLNÁR TIBOR

ABSTRACT

Following the end of World War II - which took place in the country on May 15, 1945 – on November 11, 1945, constitutional elections were held throughout Yugoslavia. Simply put, the voters had to decide whether the country's form of government should be a monarchy or a republic? The communists led by Marshal Tito were pulling the strings of the army and the police, therefore it served their interest to gain control over political and economic matters of the country as well. On August 10, 1945, the legislature passed the law of disenfranchisement of numerous groups of the Yugoslavian society, especially involving those who held positions of power during the war and collaborated with the invaders or fought against the partisans. The loss of suffrage struck the national minorities, especially the intellectuals. Owing to the large-scale illiteracy, the elections were conducted via the usage of rubber balls and two ballot boxes in each voting station – ballot boxes of either the People's Front (communists) or the opposition. On a national level, 88.66% of the people eligible to vote did so, 90.48% of which were received by the People's Front's list, that is, by the communists.

1945. november 11-én Jugoszlávia-szerte sorsdöntő, országos alkotmányozó nemzetgyűlési választásokat tartottak. A választóknak dönteniük kellett, hogy az ország államformája monarchia vagy köztársaság lesz-e. Az 1941. április 6-i, Jugoszláviát ért támadást követően II. Péter jugoszláv király és kormánya Londonba menekült,

ezzel az ország politikai vezetés nélkül maradt. A jugoszláv királyi hadsereg 1941. április 17-én aláírta a feltétel nélküli kapitulációt. A jugoszláv királyi hadsereg ezredese, Dragoljub Draža Mihailović¹ elutasította a megadást, és a megszállók elleni felkelés előkészítése céljából alakulataival Ravna gorára² húzódott vissza.

1941 nyarán – a német haderő Szovjetunió elleni támadását követően – ország-szerte kitört a jugoszláv kommunisták irányította népfelkelés, amelynek élére Josip Broz Tito állt. A Tito irányította népfelszabadító mozgalomnak szüksége volt politikai legitimitásra. Létjogosultságának politikai igazolására, 1942. november 26-án a boszniai Bihaćban megalakult a Jugoszláv Népfelszabadító Antifasiszta Tanács – közkeletű nevén az AVNOJ –, mint a nemzeti felszabadítási mozgalom legfelsőbb népképviselői szerve.

1943. november 29-én a boszniai Jajcában az AVNOJ megtartotta második ülését, amelyen a küldöttek a következő fontos döntéseket hozták:

- az AVNOJ törvényhozó és végrehajtó képviselletté alakult,
- megalakult a Jugoszlávia Népfelszabadító Bizottsága, mint népi forradalmi kormány, melynek élén Tito állt,
- az emigráns királyi kormányt megfosztották képviselői jogától,
- II. Péter királynak megtiltották az országba való visszatérést,
- a háború befejezését követően a nép fogja eldönteni, hogy az ország monarchia vagy köztársaság lesz-e,
- kifejezték szándékukat, hogy Jugoszláviát demokratikus elveken, mint egyenrangú nemzetek közösségét alakítják ki.

A szövetségesek nyomására, amelyet legmarkánsabban Churchill angol miniszterelnök képviselt, 1944. június 14. és 16. között Vis szigetén tárgyalásokat folytattak az érdekelt felek. A tárgyalásokon a Jugoszláv Népfelszabadító Bizottságot Tito képviselte, az emigráns királyi kormányt pedig Ivan Šubašić miniszterelnök. Šubašić jugoszláv érzelmű, horvát politikus volt, aki az 1939 és 1941 között létező Horvát Bánság élén állt. A megállapodás értelmében a királyi kormány elismerte a kommunista irányítású népfelszabadító mozgalmat. Cserébe a Jugoszláv Népfelszabadító Bizottság beleegyezett abba, hogy Jugoszlávia államberendezéséről csak a háború befejezését követően fognak döntést hozni.

A szovjet Vörös Hadsereg és a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg alakulatai 1944 októberének közepére birtokukba vették a Bánátot és a Bácskát. A visszafoglalt területeken a hatalmat a népfelszabadító bizottságok ragadták magukhoz. Ezek a sajátságos, forradalmi néphatalmi szervek a hatóság szerepét töltötték be. A népfelszabadító bizottságok már működésük első napjaiban megalakították fegyveres testületeiket, az ún. népőrségeket, amelyeket a közrend fenntartására és az intézkedések végrehajtásának biztosításra alkalmaztak.

A jugoszláv vezetés 1944. október 17-én döntést hozott, melynek értelmében a Bánát, a Bácska és a Drávaszög területén – ideiglenes jelleggel, de legfeljebb a háború befejezéséig – katonai közigazgatást vezetnek be. A katonai közigazgatás hivatalos feladata a térségben uralkodó helyzet „normalizálása” volt. A jugoszláv katonai közigazgatás 1944. október 20-án kezdte meg működését, szervei illetékeségi területükön korlátlan hatalommal rendelkeztek.

A katonai közigazgatás időszakát használta ki a kommunista hatalom arra, hogy leszámoljon valós vagy vélt politikai, ideológiai és osztályellenségeivel, tekintet nélkül azok nemzetiségére és felekezeti hovatartozására. Ebben az időszakban a „háborús bűnösnek” nyilvánított személyek tömeges kivégzése mellett sor került a magyar lakosság elűzésére a Sajkás-vidékről, az itt maradt németek és részben a magyarok internálásra és gyűjtőtáborba zárására, a magyar férfiak munkaszolgálatra való behívására, illetve kényszersorozására a partizán hadseregbe. A Bácskába 1941 során betelepített bukovinai székelyek többsége a kiűritési parancs értelmében távozott. A katonai közigazgatás 1945. február 15-ig működött.

A Vis szigetén kötött megállapodás értelmében 1945. március 7-én – még a háború befejezése előtt – megalakult a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia³ vegyes összetételű átmeneti kormánya. Az új kormány miniszterelnöke Tito lett, miniszterelnök-helyettese Milan Grol szerb nemzetiségű polgári politikus, a külügyminiszteri posztot pedig Ivan Šubašić kapta. A polgári politikusok – egyrészt munkájuk ellehetetlenítéséből kifolyólag, másrészt az országban uralkodó diktatórikus állapotok miatt – 1945 augusztusától kezdve fokozatosan kiléptek az ideiglenes kormányból, amelynek mandátuma 1945. november 11-ig, az alkotmányozó nemzetgyűlési választások megtartásáig szólt.

A II. világháború Jugoszlávia területén 1945. május 15-én ért véget. A háborút követően beköszöntött az ország konszolidációjának időszaka. A karizmatikus Tito irányította jugoszláv kommunisták teljes befolyásuk alatt tartották a hadsereget és a rendőrséget. Érdekük volt, hogy a teljes politikai és gazdasági irányítást is mielőbb a kezükbe vegyék. Ennek szellemében az AVNOJ 1945. augusztus 7. és 10. között megtartotta harmadik ülését, amelyen a Demokratikus Föderatív Jugoszlávia ideiglenes nemzetgyűlésévé nyilvánította magát.

Az ideiglenes nemzetgyűlés legfontosabb feladata az alkotmányozó nemzetgyűlési választások előkészítése volt. Ennek céljából 1945. augusztus 10-én meghozták a választói névjegyzékekről szóló törvényt.⁴ A törvény 1. szakasza értelmében a névjegyzékek összeállítására azért volt szükség, hogy ellenőrizték a jugoszláv állampolgárok választói jogosultságát az elkövetkező választásokon. Az adott település választói névjegyzékének összeállítása a helyi népbizottság feladata volt.

A törvény 3. szakasza értelmében választójoggal rendelkezett minden 18. életévét betöltött férfi és nő, a Jugoszláv Hadsereg tagjai, valamint a Jugoszláv

Népfelszabadító Hadsereg valamennyi volt tagja, tekintet nélkül életkorukra. Ez jelentős, demokratikus vívmánynak számított, hiszen a királyi Jugoszláviában a nőknek, a katonatiszteknek és a sorkatonai szolgálatot töltőknek nem volt szavazati joga.

A törvény 4. szakasza meghatározta, hogy kiktől vonják meg a választói jogot. Ennek értelmében nem rendelkeztek választói joggal:

1. azok a miniszterek, akik a kormány tagjai voltak 1929. január 6. és 1939. február 5. között; kivételt képeztek, akik kitüntették magukat a megszállók elleni harcban;
2. a megszálló katonai alakulatok minden tagja és hazai segítők, akik tartósan és aktívan harcoltak a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg, illetve a Jugoszláv Hadsereg, valamint a Jugoszláviával szövetséges hadseregek ellen;
3. a Kulturbund tagjai, az olasz fasiszta szervezetek tagjai és családtagjaik, amennyiben nem tudják bizonyítani, hogy részt vettek az antifasiszta és népfelszabadító harcban;
4. azok a személyek, akik aktív vezetők és kiemelkedő tagok voltak az usztasa, a csetnik, a Nedić- és a Ljotić-féle szervezetekben, a fehér és kék gárdában, vagy más hasonló qustring szervezetekben és csoportokban, az országon belül vagy külföldön, amelyek együttműködtek a megszállókkal és segítőkkel, valamint azok a személyek, akik hasonló tevékenységet folytattak;
5. azok a személyek, akik a megszállóknál vagy a quislingeknél politikai, illetve rendőri szolgálatot láttak el;
6. azok a személyek, akik önkéntesen és saját kezdeményezésükre az ellenség támogatása céljából azok rendelkezésére bocsátották katonai és gazdasági eszközeiket;
7. azok a személyek, akik bírósági ítélet alapján elvesztették nemzeti becsületüket, illetve politikai vagy állampolgári jogait arra az időszakra, amelyikre az ítélet vonatkozik;
8. a gondnokság alatt lévő személyek.

A törvény értelmében a 2–7. pont alatt felsorolt rendelkezéseket nem alkalmazzák azokra a személyekre, akikről bebizonyosodik, hogy részvételük az említett szervezetekben vagy katonai alakulatokban kényszer hatására történt, vagy csak látszat-részvétel volt abból a célból, hogy kárt okozzanak a megszállóknak és szövetségeseiknek, valamint azoknak a személyeknek az esetében, akik csatlakoztak a népfelszabadító harchoz, illetve segítették azt. A tagköztársaságok kormányai, a szövetségi kormánnyal összhangban, határozták meg pontosan, hogy mely szervezetek, intézmények és csoportok tartoznak a törvény 4. szakaszának 2–4. pontja alatt felsoroltak közé.

A törvény kitételeiből is látszik, hogy a kommunista hatalom az ellenségek meghatározásában nem tett különbséget a nemzetek között. A törvény 5. szakaszának értelmében a választókat állandó lakhelyükön vezették fel a választói névjegyzékbe, és választói jogukat csak állandó tartózkodási helyükön gyakorolhatták. A választói névjegyzékbe egy-egy személyre vonatkozóan a következő adatok kerültek be: a választó vezeték- és keresztnéve, apja neve, születés helye és időpontja, az, hogy írástudó-e vagy sem, lakcíme és nemzetisége.

A járási és a városi népbizottságok keretében bizottságokat hoztak létre, amelyek feladata a helyi népbizottságok által összeállított választói névjegyzékek ellenőrzése és jóváhagyása volt. Ezen kívül első fokon döntöttek a panaszok ügyében is. A bizottság tagjai a járásbíróság egy bírása, a járási népbizottság egy tagja, illetve annak a helyi népbizottságnak egy tagja volt, amelynek területére a névjegyzék vonatkozott. Ennek értelmében egy-egy járásban annyi bizottság alakult, ahány helyi népbizottság tartozott az illető járáshoz.

A törvény 17. szakasza értelmében a választói jegyzékből kimaradt vagy kihagyott személyek panasszal élhettek, amelyet a választói névjegyzékekkel foglalkozó bizottság öt napon belül bírált el. A bizottság döntése ellen a járási népbírósnál lehetett fellebbezni, amelynek öt nap állt rendelkezésére, hogy döntsön.

A helyi népbizottságoknak a törvény életbe lépését követően húsz napjuk volt arra, hogy összeállítsák az elsődleges választói névjegyzéket. A választói névjegyzékekről szóló törvény 4. szakasza értelmében 1945. augusztus 23-án a szerbiai népkormány rendeletet alkotott arról, hogy mely – a háború alatt működő – szervezeteket minősítik ellenségesnek.⁵ Erre azért volt szükség, hogy tudják, kitől lehet megvonni a szavazati jogot.

A rendeletből egyértelműen kitűnik, hogy a német és magyar szervezetek mellett más nemzetek is a „terítékre kerültek”: horvát részről az usztasa szervezetek és fegyveres testületek, valamint a domobránok⁶; szerb részről a Ljotić- és Nedić-féle fegyveres testületek, Draža Mihajlović csetnikjei, valamint az albánok és a muzulmánok szervezetei és fegyveres testületei is, amelyek együttműködtek a megszállókkal.

A rendelet értelmében a Vajdaság területén ellenségesnek nyilvánított magyar vonatkozású szervezetek:

- Nyilaskeresztes Párt,
- az Imrédy-féle Magyar Megújulás Pártja,
- Turáni Vadászok,
- Délvidéki Magyar Közművelődési Szövetség,
- Bánáti Magyar Közművelődési Szövetség.

A rendelet megjelenését követően országszerte, minden településen – így a Bácskában és a Bánátban is – nagygyűléseken tárgyalták meg, kinek nem jár a választójog, illetve kitől vonják azt meg.

Az újvidéki *Magyar Szó* – amely ekkor már hivatalosan is a vajdasági Népfront magyar nyelvű napilapja volt – 1945. szeptember 27-én a Tisza-mente bánáti részéről a következő tudósítást közölte: „A törökkanizsai járás összes helyiségeiben tömeges konferenciákat tartottak, amelyeken megtárgyalták a választásokról és a szavazójogról szóló törvényt. A konferenciákon szép számban jelent meg a lakosság, ami legjobban bizonyítja a széles néprétegek érdeklődését a közeljövőben tartandó választások iránt. A nép készségét mutatta, hogy szavazatával megerősítse a népi hatalomba, és a Népfrontba vetett bizalmát. Különösen nagy volt a lakosság elégedettsége a konferenciákon a szavazójegyzékek megtárgyalásánál, amikor megállapították, hogy a megszállók gazdasági és politikai együttműködőitől elveszik a szavazati jogot. A törökkanizsai járás területén 164 személy esetét terjesztették a járási választási bizottság elé, amely megállapítja, az illetőknek van-e szavazójoguk. Ezek ellen a nép emelt vádat, és valamennyien különböző fasiszta szervezetek vezetői és aktív tagjai voltak. Szerbeket és magyarokat egyaránt leleplezett a nép, és elítélte azokat is, akik gazdaságilag együttműködtek a megszállókkal. Szanádon Srdić Arsennak, a banjicai láger őrének vették el szavazójogát. Törökkanizsán a következő ismert ellenségeket fosztották meg szavazati joguktól: Terzin Grujót, aki miatt egy szerb a megszállás alatt németországi gyűjtőtáborba került; Ubori Jaškót, aki mint a német katonai rendőrség tagja részt vett a hazafiak megkínzásában; Papp László bankigazgatót, a DMKSZ szervezőjét, aki »fekete könyvvel«⁷ fenyegette meg a szerb polgárságot. A lakosság aktív részvételével a Népfront munkájában bizonyítja, hogy a népi tömegek megértették feladatukat, és élnek demokratikus jogaikkal.”⁸

A magyar nyelvű napilap 1945. szeptember 29-ei számában így írta a Népfront nagygyűléseiről: „... A legtöbb népgyűlésen az egybegyűltek maguk tisztították meg soraikat az árulóktól, illetve maguk indítványozták azok törlését a választói névjegyzékből, akik a megszállás alatt, mint vezetők, együttműködtek a megszállókkal.”⁹

A kommunista rezsim – különösen a Vajdaságban – megritkította azon választók számát, akik a polgári opcióra adhatták volna le voksukat. Ebből is látszik, hogy a választások végeredményét nem bízták a véletlenre, hiszen:

- a Vörös Hadsereg elől menekülve a jugoszláv területet 1944 őszén – a becslések szerint – 150 ezer német és 40 ezer magyar hagyta el;
- az itt maradt németeket 1944 őszén táborokba internálták, megvonva tőlük valamennyi polgári jogot;

- a Bácskából a magyar Honvédségbe bevonultatott, és hadifogságba került férfiak zöme még nem térhetett haza, de választójoggal különben sem rendelkezhetett volna a meghozott törvény értelmében;
- a választói névjegyzékről szóló törvény – a korabeli jugoszláv adatok szerint – legalább 200 ezer választópolgártól vonta meg ezt a jogot. Ez az adat azonban korántsem fedi a valóságot, valószínűleg sokkal nagyobb számról volt szó.

A törvény értelmében létezett jogorvoslat a megvont választójog visszaszerzésére. A fellebbezések ügyében – másodfokon – a járásbírók voltak illetékesek. A bíróságnak mérlegelnie kellett, hogy a benyújtott bizonyítékok alapján hogyan döntsön: jóváhagyja-e a bizottság döntését, vagy visszaadja a választójogot.

A zentai járásbíró irataiból kitérünk, hogy azokra a bűnökre vonatkozó bizonyítékok, amelyek alapján megvonták a választójogot, általában „megcáfolatlanok” voltak. Jó példa erre a horgosi eset, ahol számos polgártól vonták meg a választójogot ugyanazzal a magyarázattal: 1941. április 7-én résztvevői voltak a Gazdakörben megtartott gyűlésnek, ahol arról döntöttek, hogy a településen a rendfenntartás céljából megszervezik a nemzetőrséget. Bizonyítékul a *Szegedi Új Nemzedék* című napilap 1942. április 12-i számát csatolták, amely részletesen leírta az 1941-es horgosi eseményeket.¹⁰ A tudósítás szerint a gyűlésen a horgosi tűzoltók testületileg részt vettek. A horgosiak védekezésükként azt állították, hogy a cikk szerzője és az 1941-es áprilisi összejövetel szervezője Fodor Gellért – ex-jugoszláv parlamenti képviselő – volt, aki ellenlábasaival szemben ezzel akart magának nagyobb tekintélyt kivívni a magyar hatóságok előtt.

Az eset érdekessége, hogy a lapban felsorolt, állítólagos nemzetőrök közül – az eddigi kutatások szerint – az 1944 őszén elkövetett megtorlásokban csupán egyetlen személy vesztette életét. A későbbiek során a hadbírószék ezért a cselekményért Horgosról senkit sem vont büntetőeljárás alá. A választójog esetében azonban szinte mindenkitől megvonták azt, akinek a neve az újságcikkben szerepelt.

Az ellenségesnek nyilvánított magyar szervezetek jellege alapján a választójog megvonása különösen hátrányosan érintette a magyar értelmiségi réteget. A már említett esethez kapcsolódóan a választójogot Hosszú Aurél, nyugalmazott horgosi tanítótól is megvonták, aki nagy tekintélynek örvendett a faluban. Huzamos ideig tartó pedagógusi tevékenysége mellett az 1913-ban létrejött önkéntes tűzoltótestület alapító tagja és parancsnoka is volt egyben. Panaszát a járásbírószék 1945. október 10-én elvetette, így az egy hónappal később megtartott választásokon nem vehetett részt. Választójogát a bíróság csak az 1946. augusztus 8-i keltezésű végzésével adta vissza, a következőket indoklással: „... a bizonyítékokból, amelyeket a panaszos benyújtott a következőket lehetett megállapítani: a megnevezett, mint a[z önkéntes] tűzoltó század parancsnoka, nem nyújtott semmiféle segítséget a megszálló magyar

hadseregnek, hogy az önkéntes tűzoltó testületnek, mint társadalmi egyesületnek, nem volt politikai jellege, [valamint], hogy a megnevezett 1936-ban nyugállományba vonult, és mint ilyen, a gyermekeket nem taníthatta fasiszta szellemben.”¹¹

1944 őszén a Tito partizánjai által végrehajtott magyarellenes atrocitásoknak számos délvidéki pap, illetve lelkész esett áldozatul. Az ellenük foganatósított terror – igaz, már enyhébb formában, hiszen életük közvetlenül nem forgott veszélyben – a választások kapcsán is folytatódott. Ft. Fábry Jenő zentai plébánostól például megvonták a választójogot, mert a vádak szerint 1941 áprilisában a zentai nemzetőrök tisztségviselője volt. Ft. Fábry beterjesztett panaszában leírta, hogy nem volt a nemzetőrök tisztségviselője, és 1941 áprilisában tevékenységével a kialakult feszültség csillapításán, valamint bajba került szerb polgártársai megsegítésén munkálkodott. A bíróság az ő esetében is csak 1946. augusztus 10-én hozott pozitív döntést, „mivel a vádak, amelyek miatt annak idején megvonták a szavazati jogát, valótlanak bizonyultak.”¹² A másik zentai plébánostól, Ft. Péchy Bélától azzal a váddal vonták meg a szavazati jogot, hogy „prédikációiban a szerbek kiirtására ösztönözte a népet”. Ft. Péchy panaszában azt bizonyította, hogy prédikációiban soha nem foglalkozott politikával, csak a hittel, valamint hogy az emberek egymás közötti szeretetéről beszélt. Kiemelte, hogy 1941 és 1944 között szerb nemzetiségű polgártársain ott segített, ahol csak tudott. Név szerint megemlítette azokat, akiket megsegített, és állításainak igazolására tanúként zentai illetőségű, szerb nemzetiségű polgárokat nevezett meg. Ennek ellenére választójogát nem nyerte vissza még 1946-ban sem.¹³

Földi András zentai kereskedőtől azért vonták meg a választói jogot, mert a Nyilas Párt kiemelkedő tagjának minősítették. A bíróság ezt a tényt arról a fényképről állapította meg, amely 1942 végén, Szálasi Ferenc zentai látogatása alkalmával készült: a vacsorán Földi közvetlenül Szálasi mellett ült.¹⁴ Tichy Béla horgosi gyógyszerésztől és szőlőtulajdonostól is megvonták a választói jogot azzal a váddal, hogy „a megszálló hatóság segítségével kizsákmányolója volt a munkásnépnek.” Tichy gyógyszerész panaszához csatolta a horgosi Népbizottság három legmagasabb rangú tisztségviselőjének – az elnöknek, a titkárnak és a belügyi előadónak – a nyilatkozatát, amelyben kijelentették, hogy nincs tudomásuk arról, hogy a gyógyszerész a nép kizsákmányolója lett volna, noha aláírták az erre vonatkozó határozatot. Ennek ellenére a gyógyszerész csak a második körben, 1946 augusztusában kapta vissza választójogát.¹⁵

A köztisztletben álló zentai gyógyszerész, dr. Bánffy Boldizsár is felkerült arra az 1945. szeptember 14-én nyilvánosságra hozott névjegyzékre, amelyen azok a zentaiak szerepeltek, akiket kihagytak a választói névjegyzékből. A gyógyszerész szeptember 17-i keltezéssel írásos panaszt nyújtott be a választói névjegyzéket összeállító járási bizottsághoz. Ebben elutasította azokat a vádakokat, amelyekre hivatkozva

lehagyták a választói névjegyzékről. A vádak elsősorban az 1941 és 1944 közötti, ún. „magyarok ideje alatt” tanúsított magatartására vonatkoztak, amelyek miatt azonban a rezsim büntetőeljárást nem kezdeményezett ellene. Panaszát a bizottság még aznap elutasította. Másodfokon, szeptember 28-i keltezésű fellebbezésével a zentai Járási Népbíróshoz fordult. Az ügyet a bíróság 1945. október 13-án tárgyalta, és elutasította a fellebbezést. Bánffy gyógyszerész még 1946-ban sem kaphatta vissza választói jogát. A Városi Népbizottság Elnökségének 17645/1945. számú, 1946. szeptember 27-i keltezésű határozata szerint „eddig munkájával nem igazolta azt, hogy a bizottság megváltoztassa a rá vonatkozó elsődleges véleményét.”¹⁶

Az összes megvizsgált választójog-megvonás közül talán Csányi Margit adai lakos esete a legkülönösebb. Fiatal, tehetséges szavalóról volt szó, aki a vádak szerint „a megszállók politikai propagandájának a szolgálatába állt azzal, hogy mint ismert és tehetséges szavaló [előadásai] terjesztette a megszállók fasiszta eszméit, amibe [annyira] beleélte magát, [hogy] még zokogott is.”¹⁷ Az ilyen szemléletmódot nem szükséges külön magyarázni.

A választási kampány során a kommunista hatalom a lehető legkeményebben igyekezett ellehetetleníteni a polgári oldalt, aminek következtében az nem is indult a választásokon, és híveit bojkottra szólította fel. A kampány Tisza menti hangulatát jól mutatja az újvidéki *Magyar Szó* 1945. október 16-án napvilágot látott cikke:

„Vasárnap a kora esti órákban tartották meg Szentán a városháza nagytermében a választási népgyűlést, amelyre hatalmas tömeg verődött össze. A zsúfolásig megtöltött termen kívül százával álltak az emberek, akik kiszorultak és abban reménykedtek, hogy részesei lehetnek a példátlanul lelkes manifesztációnak. Öregek és fiatalok, asszonyok és az ifjúság tömegei szorongtak egymáshoz zsúfolva, egyre fokozódó lelkesedéssel tüntetve. Ebben a hangulatban nyitotta meg a gyűlést Radivoj Dragin az egyik szentai városi képviselőjelölt, akinek bevezető szavai után Dejan Ivačkovic örnagy a hadsereg nevében beszélt abból az alkalomból, hogy a Jugoszláv Hadsereg egy év előtt ezen a napon vonult be Szentára. Ezután Táborosi Mihály képviselőjelölt-helyettes a népgyűlés főszónoka beszélt. Bevezetőben a választás előkészületeivel foglalkozott, majd áttért a reakció munkájára:

– A reakció nem elégszik meg azzal, hogy politikai téren igyekszik zavart kelteni – mondotta – hanem gazdasági téren igyekszik megnehezíteni az országépítő munkát. Szabotálassal, spekulációval, fekete tőzsdézéssel, rosszhiszemű híresztelésekkel arra törekszenek ezek az elemek, hogy zavart támasztanak és ebből jogtalan anyagi előnyöket is szerezzenek. Korábban megelégedtek azzal, hogy kívülről igyekeztek rombolni, újabban azonban behúzódnak a Népfontra és belülről akarnak bomlasztani. Szükséges tehát, hogy kellő elővigyázatossággal figyeljük saját sorainkat és gondosan óvakodjunk minden bomlasztásától.

– A reakció folytonosan hibákról beszél. Mi nem tagadjuk, [hogy] vannak hibák, amelyeken javítani kell, de ha hibákról beszélünk, országos jelentőségű sikerekről is szólnunk kell. Beszélünk [kell] arról is, [hogy] Vajdaság földművesei megművelték a földet akkor, amikor alig néhány kilométerre még folytak a harcok. Azóta az országban több ezer kilométer vasút épült, sok száz hidat is felépítettünk, rendbe hoztuk az utakat, hogy ezzel is lehetővé váljék az egyes országrészek összeköttetése és ellátása, s hogy élelmiszerekkel lássuk el azokat a vidékeket, amelyek lakosságát az éhhaláltól kell megmenteni. Teljes eredményt még nem értünk el, de hiszem, hogy hamarosan ez is sikerül. A nép összefogott, és a nép hatalmas ereje mutatkozik meg ebben a munkában. A nép erejére alapítjuk az országot és az építő munkát.

– Szentán újabban a testvériség és egyenlőség gondolatának félreértésével, arányszámokat teremtenek és bizonyos kulcsszám szerint, a lakosság számarányának megfelelően osztják be a szükséges tisztségeket [a] közhivatalokban és mozgalmi vezetőségekben. A testvériség nem ezt jelenti. Nem arányszámokat kell teremteni és kulcsszámokat keresni, mert ez már magában véve bizonyos ellentétet támaszt, hanem mindenki, aki arra érdemes nemzetiségre való tekintet nélkül kell, hogy érvényesüljön. A cél az, hogy a lakosság teljesen összeforrjon, a testvériség és egyenlőség nemcsak szóbeszéd legyen, mert ma itt Vajdaságban a magyarság olyan szabadságot élvezhet, amilyent soha azelőtt, magyar iskolák, egyesületek, magyar lap és összejövetelek gondoskodnak a magyarság kulturális neveléséről.

A szónok ezután elmagyarázta a választások jelentőségét és azt, miért fontos éppen az, hogy a magyarok száz százalékban leadják szavazatukat. Vajdaság népe nem most szavaz, már akkor leadta szavazatát, amikor úgyszólván a körmeivel szántotta fel a földet, a néhány kilométerre innen folyó harcok tüze mellett. A választások csak demonstrációt jelentenek, amelyen a lakosság kimutatja állásfoglalását, és éppen ebben a véleménynyilvánításban kell, hogy a magyarság [az] utolsó emberig szavazzon. Ezzel válik lehetségessé, hogy eltemessük egyszer és mindenkorra azokat a reakciókat, akik még reménykednek, és alattomos munkával próbálják szétválasztani Vajdaság népét.

A parasztkérdésről szólva meglepéssel állapította meg, hogy Vajdaságban a parasztság és [a] földműves nép teljes mértékben kiveszi részét a munkából. Az a lendület, amellyel ilyen nehéz körülmények között [a] szántás, vetés, aratás munkáját, és a gabona beszolgáltatását az éhezők ellátására végzik azt mutatja, hogy a föld népe is állásfoglalást, és teljes szívvel és lélekkel mellénk állt. Éppen az az akarat, hogy ezt a rendszert és belső berendezését megtarthassuk, teszi szükségessé, hogy a köztársasági államformát válasszuk a királyság helyett, mert csak a köztársaság teszi lehetővé, hogy [a] testvériség, jogegyenlőség és [a] szabadság szelleme érvényesüljön.

A szónok szavait nagy lelkesedéssel figyelte a tömeg, és gyakran szakította félbe tüntető közbekiáltásokkal. Feđa ōrnagy, a következı szónok azzal kezdte beszédét, hogy kedves szerb és magyar testvéreknek szólította a hallgatóságot, amely szavakra tomboló, percekig tartó lelkesedéssel ünnepelték. Tényi László közkatona magyar nyelven szolt a tömeghez, majd Rác Vence Szentá város elnöke és képviselıjelöltje ugyancsak magyar nyelven beszélt a választások jelentıségérıl. Végül Nagy József a helyi bizottság titkára ismertette a jelöltek rövid életrajzát.”¹⁸

A választási kampányról még csak annyit, hogy a választási csend ismeretlen fogalom volt: egy nappal a szavazás elıtt a *Magyar Szó* címlapon közölte az alábbi írást:

„Moša Pijade, az ideiglenes szövetségi nemzetgyőlés alelnöke sajtóértekezletet tartott a bel-, és külföldi sajtó képviselıivel. Közölte, hogy Jugoszláviában a bejelentett kifogások felülbíráltása után a választói névjegyzékben összesen 8.178.958 szavazó van, és a választói névjegyzékbıl 199.883 szavazót töröltek, ami 2,4 százaléknak felel meg. Egy hónappal elıbb, amikor a választói névjegyzékeket lezárták, a töröltek száma 253.108-at tett ki, ami 3,09 százaléknak felel meg. A bírósági ellenırzések ezt a számot lényegesen csökkentették. Míg Szerbia többi részében a törlés 2,4 százalékot jelentett, Vajdaságban csak 1,3 százalék törlésére volt szükség.

A szövetségi nemzetgyőlésnek 348 tagja van, és a választásokon 738 jelöltet állítottak egész Jugoszláviában. Valamennyi jelölt a Népfront tagja, azonban sok helyen versengés folyik a jelöltek között és ezért helyenként 3, 4 sőt 5 urnát is fel kellett állítani. A jelöltek között minden párt képviselve van, amely részt vesz a Népfrontban. A jelölések azonban nem számarány és a pártok számbeli erısége szerint történtek, hanem úgy, ahogyan a legalkalmasabb embereket kiválaszthatták, hogy képviselıségre jelöljék. Ez az oka annak, hogy rendkívül nagy számban vannak a jelöltek között olyanok is, akik semmiféle párthoz nem tartoznak.

Az ellenzék távolmaradását a választásokról a nemzetgyőlés alelnöke azzal magyarázta, hogy ennek legfıbb oka az ellenzék gyengesége. Nem vesz részt a választásokon, mert túlságosan gyenge ahhoz, hogy bármilyen szerepet is játszon politikai életünkben.

A pártok bomlása nem a háború alatt következett be, hanem ez egy állandó folyamat volt [az] 1929. január 6-ai diktatúra óta, amelynek során a pártok szét-hullottak.

Milan Grol mozgalmáról Moša Pijade leleplezte, hogy a pártvezetıség több tagja nyíltan együtt dolgozott a németekkel, a többiek pedig Draža Mihajlović szervezésével. A párt titkára szívészélhúdásban meghalt, amikor Draža Mihajlovićnál tartott megbeszélésen megtudta, hogy a Vörös Hadsereg elérte a Dunát. A Demokrata Párt többsége egyébként Milan Grol kilépése után is megmaradt a frontban, abban jelentıs szerepet játszik és jelöléseket eszközöl.

Nem lehet tehát ellenzéki pártokról beszélni, csupán kis csoportokról, amelyek még mindig a múltban élnek, és a múltat kívánják vissza.

– Ezzel szemben a Népfront élő valóság – mondotta a nemzetgyűlés alelnöke – amely politikai szervezetébe fogja az egész népet. Ez nem mesterséges tákolmány, önként adódott, hogy minden népi erő összefogott a fasizmus elleni harcban. A nép kapcsolatait a fronttal [a] legjobban megmutatták a választási előkészületek során megtartott gyűlések nagy tömegei.

Eszerint a vasárnapi választások szükséges kifejezői lesznek a nép hangulatának, és a politikai valóságnak. Ezen semmi esetre sem változtatna az sem, ha az úgynevezett ellenzék is fellépne a választásokon.”¹⁹

A választásokat, a nagyarányú írástudatlanság miatt, gumigolyócskák segítségével bonyolították. A golyó azért volt gumiból, hogy ne legyen hallható, amikor az urnába esik. Létezett ún. ’névtelen’ urna²⁰ is – ebbe ejtették a golyót azok, akik nem akartak a Népfront listájára, vagyis a kommunistákra szavazni. Minderről – a választás technikai tudnivalóiról – a *Magyar Szó* 10-én tájékoztatta olvasóit:

„A vasárnapi választások előkészületeit lezárták. A hét folyamán nagyobb népgyűléseket már sehol sem tartottak, és a kisebb konferenciák is csak arra szorítkoztak, hogy a választóknak ismételten megmagyarázzák, hogyan kell választaniuk. Sokak előtt még mindig nem elég világos, hogyan kell szavazatukat leadni. Mindezekelőtt fontos tudni azt, hogy ha valaki nem kapott értesítést arról, melyik szavazóhelyen kell szavaznia és nem érdeklődött önként a városháza illetékes hivatalánál, az nem ok arra, hogy elmaradjon a szavazástól.

Az értesítések kizárólag technikai jellegűek voltak, és semmi mást nem tartalmaztak, csupán azt, hogy a értesített szavazó polgárnak melyik szavazóhelyen kell leadnia szavazatát.

Mindenkinek joga van, sőt kötelessége szavazni akkor is, ha ilyen előzetes értesítést nem kapott. A hirdetmény alapján, hogy városkörzetében nevének kezdőbetűje szerint hol van a szavazóhelye. Itt reggel 7-től este 7-ig megszakítás nélkül, a nap bármely időpontjában jelentkezhet, hogy leadja szavazatát. Amikor a szavazó-helységben megjelenik, bemutatja értesítő céduláját, vagy bemondja nevét és a névjegyzékben megállapítják, hogy van-e szavazati joga. Ugyanakkor azt is megjelölik, hogy jelentkezett szavazásra, nehogy bárki is visszaélhessen nevével. Abban az esetben, ha az igazoló bizottságban a tagok közül senki sem ismeri, arcképes igazolvánnyal kell igazolnia magát. E formaságok elvégzése után az elnök átadja a szavazó golyót, amelyet jobbkezebe, marokba szorítva kell tartani. A választó először a szövetségi választásokra adja le szavazatát. Itt három urna van felállítva. Az első urna a Népfront hivatalos jelöltjének urnája. A második azoké, akik ugyan a Népfront listáján, de külön jelölték magukat. A szavazó szabadon választhat, hogy melyik jelöltre adja le szavazatát. Az itt felállított harmadik urna az úgynevezett névtelen

urna, amelybe azok dobja be a gumigolyójukat, akik nem kívánnak a Népfontra szavazni. A névtelen urna a reakciós ellenzék szavazóhelye, és csak a nép ellenségei fognak ide szavazni.

Senki, aki szabadságban, jogbiztonságban, népi egyenjogúságban kíván élni, nem szavazhat, és nem szavaz úgy, hogy a harmadik urnába dobja szavazati golyóját.

Nagyon fontos, hogy mindenki megőrizze a szavazás titkosságát. Mindenkinek kötelessége tehát, hogy zárt kezét mind a három urnába bedugja, és csak akkor mutassa fel nyitott üres tenyerét, amikor kezét már a harmadik urnából is kihúzta. Semmi esetre sem szabad a legkisebb jellel sem elárulni azt, hogy már az első vagy második urnában elengedte a gumigolyót, mert az ilyen szavazás megsérti a választás tisztaságát és titkosságát, és a szavazatszedő-bizottság az ilyen szavazatot megsemmisíti.

A szavazat titkossága olyan demokratikus jog, amit nem szabad megsérteni. Aki akár tüntetésből, akár másmilyen okból ilyen hibát követ, annyi, mintha egyáltalán nem szavazott volna.

Amikor a szövetségi urnáknál a szavazó elvégezte a szavazást, újból jelentkezik szavazatszedő bizottság elnökénél, akitől újabb gumigolyót kap, hogy a népi parlament választásain is szavazhasson. Ekkor egy, a szobában más helyen felállított urna-csoporthoz megy, ahol csupán két urna áll. Az egyik a népi parlament kerületi listájának urnája, minthogy a népi parlament választásain csak egyetlen kerületi jelölő listát állított a Népfront.

A másik urna itt is semleges urna, azoknak az urnája, akik a régi kizsákmányoló népellenes, fosztogató rendszert kívánják visszaállítani.

Itt is szigorúan kell ügyelni, hogy a szavazás titkosságát meg ne sértsék, nehogy szavazatuk kárba vesszen. Amikor a második urnából kihúzta kezét a szavazó, és felmutatja nyitott, üres tenyerét, ezzel szavazói tevékenységét befejezte, és teljesítette kötelességét népe és önmaga iránt.²¹

Az 1945. november 11-én lebonyolított választások – amelyek demokratikussága és tisztasága enyhén szólva is kétséges volt – hivatalos eredményét 1945. november 23-án hozták nyilvánosságra. Országos szinten a szavazásra jogosult 8 383 455 választó 88,66%-a járult az urnákhoz: 90,48% a Népfontra szavazott, míg 9,52% az ellenzékre.

Az újvidéki *Magyar Szó* már 1945. november 13-i számában közölte a vajdasági választások eredményét.²² Ezek szerint a Vajdaságban a szavazásra jogosultak 92,33%-a járult az urnákhoz: 85,46%-uk szavazott a Népfontra, 14,54% az ellenzékre. A Népparlament tartományi listájára szavazott 738 275 szavazó (80,65%), a névtelen urnára adta szavazatát 174 398 szavazó (19,35%).

A hivatalos zentai adatok:

- város – szavazók száma: 21 380, leszavazott 18 622 (87,1%), nem szavazott 2758 (12,9%). A Népfront 13 435 (72%) – Rácz Vince 8844, Dušan Miladinov 4591 – a névtelen urna 5187 (28%) szavazatot kapott. A népi parlament tartományi listájára 11 946 szavazat, a névtelen urnába 6676 szavazat került.
- járás – szavazók száma: 38 139, leszavazott 35 680 (93,55%), nem szavazott 2459 (6,45%). A Népfront 23 144 (64,86%) – Radivoj Dragin 11 926, Mrđanov 11 218, a névtelen urna 12 536 (35,14%) szavazatot kapott. A népi parlament tartományi listájára 20 569 szavazat, a névtelen urnába 15 111 szavazat került.²³

Az alkotmányozó nemzetgyűlésbe összesen 348 képviselő megválasztására volt lehetőség a következő elosztásban: Szerbia 87, Horvátország 86, Szlovénia 29, Bosznia-Hercegovina 58, Macedónia 24, Montenegró 9, Vajdaság 41 és Koszovó 14 – a megválasztott szövetségi képviselők közül öten voltak magyar nemzetiségűek, a 150-es létszámú tartományi parlamentben 37-en.²⁴

Az alkotmányozó nemzetgyűlés 1945. november 29-én Belgrádban tartotta meg alakuló ülését, amelyen kihirdették a Jugoszláv Föderatív Népköztársaság kikiáltásáról szóló deklarációt. Ezzel Jugoszláviában végérvényesen eltörölték a királyságot, és megtörtént a teljes kommunista hatalomátvétel.

JEGYZETEK

- 1 Mihailović, Dragoljub Draža (Ivanjica, 1893 – Belgrád, 1946), a jugoszláv királyi hadsereg tábornoka, a jugoszláv honi hadsereg főparancsnokságának vezérkari főnöke, 1942 januárjától jugoszláv hadügyminiszter. 1946-ban az OZNA elfogta, az ellene indított büntetőperben halálra ítélték, és kivégezték.
- 2 Fennsik Szerbiában, a Suvobor hegységben.
- 3 Szerbül: Demokratska Federativna Jugoslavija.
- 4 Zakon o biračkim spiskovima. Službeni list DFJ 59/1945.
- 5 Odluka Narodne vlade Srbije o organizacijama koji su u smislu čl. 4. Zakona o biračkim spiskovima oglasene za neprijateljske. Službeni glasnik Srbije 27/1945.
- 6 Magyarul: honvédek, a háború idején a Független Horvát Állam sorkatonasága.
- 7 Ez alatt feltehetően azt értették, hogy a hatalommal szemben illojális, hűség szempontjából gyanús magatartású szerb és más nemzetiségű polgárokról összeírások, nyilvántartások készültek.
- 8 *A törökkanizsai járás népe kizárja a választásokból a nép ellenségeit.* In: Magyar Szó, 1945. szeptember 27. 223. szám. 3.
- 9 *Vajdaság népe tömegesen vesz részt a Népfront gyűlésein.* In: Magyar Szó, 1945. szeptember 29. 225. szám. 3.
- 10 Történelmi Levéltár Zenta F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1435/1945. Németh Ferenc horgosi lakos választójogának megvonási ügye. Csatolva a Szegedi Új Nemzedék 82/1942 számának egy példánya. (a továbbiakban: TLZ)
- 11 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1308/1945. Hosszú Aurél horgosi lakos választójogának megvonási ügye.
- 12 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1317/1945. Fábry Jenő zentai lakos választójogának megvonási ügye.
- 13 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1329/1945. Péchy Béla zentai lakos választójogának megvonási ügye.
- 14 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1318/1945. Földi András zentai lakos választójogának megvonási ügye.
- 15 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1427/1945. Tichy Béla horgosi lakos választójogának megvonási ügye.
- 16 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1340/1945. Dr. Bánffy Boldizsár zentai lakos választójogának megvonási ügye.
- 17 TLZ F. 127. Járásbíróság, Zenta. Vp. 1828/1945. Csányi Margit adai lakos választójogának megvonási ügye.
- 18 Szentárpénepek példátlanul lelkes választói tömeggyűlése. In: Magyar Szó, 1945. október 16. 240. szám. 3.
- 19 Szavazatok a Népfront listájára, amelynek élén Tito marsall áll. In: Magyar Szó, 1945. november 10. 261. szám. 1.
- 20 Szerbül „čorava kutija“, magyarul: vak-urna.
- 21 Magyar Szó, 1945. november 10. 261. szám. 1.
- 22 Magyar Szó, 1945. november 13. 264. szám. 1.
- 23 Magyar Szó, 1945. november 13. 264. szám. 1.
- 24 A Sajti Enikő: Impériumváltások, revízió, kisebbség. Magyarok a Délvidéken 1918–1947. Budapest, 2004. 365.